

יובל גלעד

“אופוריה בופוריה”

על פשר המעשים ליותם ראובני

בטעות ארזת מגבת עם קרעים.
כמו תכריך עוטפת אותי המחשבה
עליה, מהדקת אותה ובוכה במקלחת
בלילה הראשון בטיורונת

טמילה רם

מתגייסת

מתגייסת,

המלה יורה

אמא

אל תרפסי

אותי,

ב - לא.

ברשימה זו ארצה לעמוד מעט על טעם הביקורת כלפי הצבא הישראלי בספר פשר המעשים מאת יותם ראובני, רומן אפי בן אלפי עמודים, פסגת היצירה של מי שנודע בעיקר כסופר-משורר ההומוסקסואלי הישראלי הראשון, וכך גם נחקק בזיכרון הקולקטיבי הספרותי שלנו. ואכן, הנושא של אהבה חד-מינית העסיק רבות את ראובני, למשל בבעד ההזיה (1977) החזק, כמו גם בכל ספרי הפרוזה שלו, ובספרי השירה שכתב. כך נותרה בצל, במידה רבה, המחאה החריפה והקיצונית של ראובני כנגד צבא ההגנה לישראל, מדינת ישראל בכללותה, מעשיה ועולותיה, מאות ואלפי הסיפורים שהשתיקה יפה להם וטרם הגיעה העת לספרם, ואולי לעולם לא יסופרו באופן רשמי, הצד האפל של הפרדיקט הציוני, ה"צל" - בלשונו של יונג - של התת מודע הקולקטיבי הישראלי.

אמנם עורך הגיליון ביקש שאכתוב על הקשר בין שירה לצבא, אבל האמת היא שראובני הוא משורר כשם שהוא סופר, והפרוזה של פשר המעשים היא במקרים רבים שירה בפרוזה, הכתובה בזרם-תודעה; אותה סוגה ספרותית שראשיתה בעשורים הראשונים של המאה העשרים - ביצירתם של ענקים כג'ויס, וירג'יניה וולף ומרסל פרוסט - המודל של פשר המעשים. הפרוזה באפוס ענק זה, המשלב הגות, פיוט, מיסטיקה, מיתוסים ופילוסופיה, עם סיפורים ישראליים אקטואליים ועיתונאיים כמעט, שכמו השתגעו ומשתוללים על הדפים, נועדה למעטים מיטיבי קריאה. ולכן, הביקורת החריפה על הצבא הישראלי, המופיעה באפוס זה, נותרה נחלת קוראים בודדים. במידת מה זוהי גם אשמתו של הסופר, שפרסם את הטקסט לאורך שנים ובחלקים, וגרסתו הסופית, שנדפסה ב-2012, אינה ערוכה, ומכילה קטעים רבים שהיה אפשר לוותר עליהם. ובכל זאת, מדובר, למיטב הבנתי, ברומן החשוב ביותר שנכתב בישראל, אחרי זיכרון דברים וסוף דבר של יעקב שבתאי.

לטענתך, לא משנה לאיזה צד של המפה הפוליטית שייך הקורא, קשה שלא להיות מופתע ואף נפעם מהשירות ומהחריפות של הניסוחים התיאוריים, המשלבים דמיון ומציאות ברומן. ואף שלמקרא הדברים אין ספק שראובני שייך למחנה השמאל, הרי שתפיסתו איננה חד ממדית כלל וכלל; כמהגר מרומניה, שהגיע מאירופה הרצחנית כלפי בני עמו, הוא ביקורתי כלפי היבשת ההיא, ומפגין אהדה לא מבוטלת כלפי נציגי הימין ברומן, המקבלים פתוח פה ואף הצדקה מסוימת בתיאורי טירוף פונדמנטליסטי מוסלמי, שגם כלפיו מישיר ראובני את מבטו. ובהקשר של הפרוזה שנכתבה בידי סופרי הצד השמאלי של המפה, עמוס עוז, א"ב יהושע ודויד גרוסמן, הרי שהביקורת העולה ברומנים שלהם, הנתפסת לעתים כחריפה, אינה מתקרבת לפרוזה הקיצונית של ראובני, שאינה אלא ריאקציה למציאות הישראלית, ריאקציה העולה על כל דמיון.

במאמר מוסגר אציין כי אף שמשוררים רבים ונודעים כאלתרמן, גורי ועמיחי התייחסו רבות לנושא הצבא והמלחמות בכתיבתם, הרי שבהכללה גסה, ולמרות היופי והחוכמה בשיריהם, לדעתי הם לא השכילו לעמוד על חומרת הטירוף הדתי-לאומני המקומי תחת השמש המזרח תיכונית. ואולי שירה מטבעה קשורה יותר לנפש, ומתקשה יותר בייצוג בתי המטבחים של המין האנושי. דווקא בפרוזה של יצחק לאור ושל אמנון נבות, למשל, מופיעה ביקורת חריפה באמת על צורת הקיום הצבאית בגרסתה הישראלית. אבל כאמור - צר כאן המקום מלהתייחס לכך.

לא אוכל לתמצת את עלילת הרומן (ניסיון חלקי אפשר למצוא במסתי "קתדרלה

יועד צור

בודד הייתי בארצותיך

בודד הייתי בארצותיך.

לבי שמכבר צמא לחרותך,

נשכח בחול, בתוך געשי הקמון.

בודד אני במחוזותיך.

אב מוסר לבן מוסר לאב

מכאוביך ויגונך,

ובסוף הולך הבן ומת.

אפלו אם יש אי שם אפק נוד,

ניוס ויברח, כי יבשה ועורת את,

אוכלת יושביך ומנפרת.

יועד צור הוא חייל קרבי. זה פרסומו הראשון.